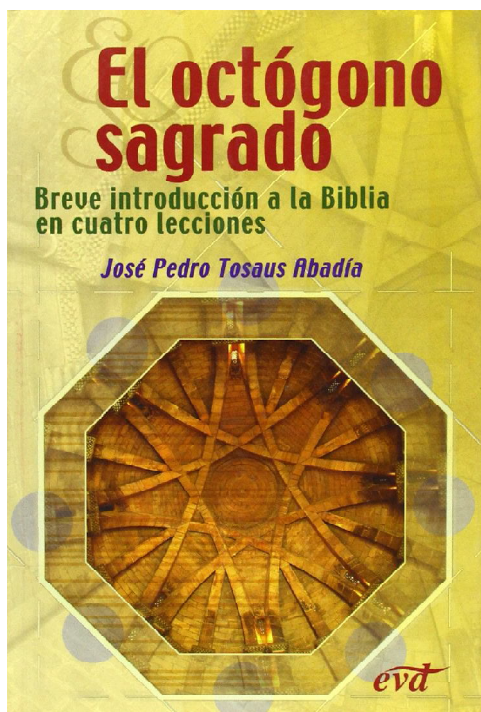

RECERCA

58

L'OCÒTON SAGRAT

Fra Jesús Romero

L'OCTÒGON SAGRAT

FRA JESÚS ROMERO

Imaginem per un moment que entrem en una mena de recinte sagrat, l'estructura octogonal del qual ens recorda un enorme *mandala*, però fet de pedra. Al centre, un gran llibre obert ens espera i, tot al voltant, una sèrie d'habitacions comunicades entre elles i amb el centre per portes que són obertes esperant algun aventurer com nosaltres per traspasar llurs llindars. Aquesta és la proposta *virtual* amb la qual comença el llibre *El Octógono Sagrado. Breve introducción a la Biblia en cuatro lecciones* de **José Pedro Tosaus Abadía** (publicat per Editorial Verbo Divino, Estella, Navarra, 2005), que ens servirà de guia en aquest *viatge iniciàtic* per la nostra Bíblia.

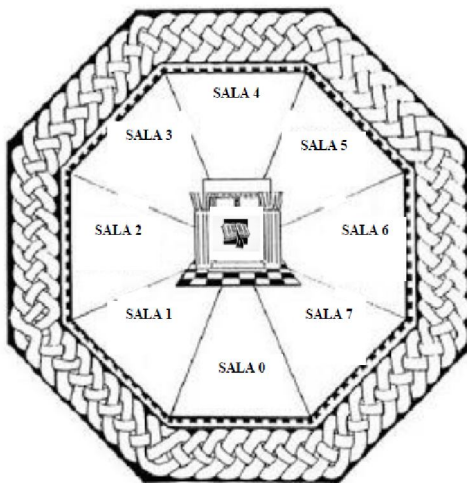
No som pas llençats al buit davant d'aquesta aventura, som introduïts amb una sèrie del que podríem anomenar *qüestions prèvies* per constatar, de bon començament, tres coses ben concretes: **a)** La diversitat del llenguatge bíblic (ell comença demanant-nos com ens sentim quan ens trobem sols, en el centre d'aquest recinte virtual, tot fullejant la Bíblia que tenim al davant i els nostres ulls llegeixen passatges com els relats de la Creació a **Gènesis 1, 1-2, 4 i 2, 5-25**; el **Salm 150** o **Apocalipsis 5, 6¹** amb les seves imatges, símbols i repeticions que podem pensar innecessàries); **b)** Les principals coordenades històrico-socials de la Bíblia que cal tenir en compte (que cerquen aprofundir en el text el *què s'escriu, per a què s'escriu, qui escriu i com s'escriu*); i **c)** Una breu

¹ Recordem que, en citar un llibre bíblic, el primer número normalment fa referència al capítol i el número o números després de la coma fan referència, habitualment, als versets. Així citant **Gn 1,1-2,4** volem dir: **llibre del Gènesis, del capítol 1, verset 1 fins el capítol 2, verset 4**. Les abreviatures dels llibres bíblics són fàcils de trobar a la introducció de qualsevol Bíblia.

reflexió sobre els fets en brut a la Bíblia (on ens recorda que «la fe no depèn –justament– dels fets en brut»²).

Com sigui, se'ns proposa l'aventura i no podem fer més que llençar-nos a ella. Hem parlat, però, d'un **recinte sagrat** i l'autor ens aclareix en quin sentit ho diu: *Se trata de un recinto sagrado por una doble*

*razón: por ser la vida que Dios nos ha dado (precedida y rodeada por otras muchas vidas individuales y colectivas), y porque en él se hace Dios presente continuamente y de muchas maneras, de forma muy especial en la Biblia*³. Com Moisès, doncs, descalcem els nostres peus perquè trepitgem *terra sagrada!*

Com no podia ser d'una altra manera (per la seva debilitat per les qüestions literàries), **J.P. Tosaus** ens posa en referència a una altra obra que goso afirmar com a clàssica, tot i que enquadrada normalment dins

² *Op. cit.*, p. 26: *La fe no depende de los hechos en bruto. En ella tienen mucha más importancia la Biblia como tal, la tradición de la Iglesia, la espiritualidad, la teología... En todo caso, lo importante de los hechos históricos es que en ellos una comunidad de fe ha visto actuar y hablar a Dios para nuestra salvación: Dios se revela en palabras y en hechos (Dei Verbum 2).*

Pero la verdad de la Biblia (también en el ámbito histórico) está orientada esencialmente a la salvación (Dei Verbum 11). La mera información histórica es insuficiente. Tener información fiable de los hechos y palabras de Dios es importante, pero no basta. «También los demonios saben y tiemblan...». Hay que dar otro paso...

³ *Op. cit.*, p. 11.

de la literatura juvenil, parlem de *La història interminable* de **Michael Ende**. La comparació amb aquesta obra en què protagonista i lector es van identificant i fins confonent, ens posa davant d'una qüestió important en parlar de la Bíblia com a literatura (tema que és a la base de l'obra que comentem):

La Bíblia no és un llibre qualsevol, és un llibre en què el creient troba la *Paraula de Déu*, és a dir, troba Algú (per a nosaltres els cristians, naturalment, Déu mateix) que misteriosament l'espera per a un diàleg fecund, d'intercanvi, de comunió.

Així comencem el viatge per mirar d'entendre aquest llibre que tenim entre mans, la Bíblia que, de fet, no és un llibre, sinó una gran col·lecció de llibres (bíblia és el mot grec plural per a biblos, «llibre», amb el qual hem acabat anomenant les Sagrades Escripures). I ho fem, tot i que virtualment, entrant en la primera sala, la Sala 0, que ens parla de Creació i història.

Entrem en aquesta sala (l'única que només es comunica directament amb el centre de l'Octògon) i ens proposa l'autor que, tot mirant els panells i pantalles, fem un recorregut pels inicis del nostre món: el Big Bang, la formació del Sistema Solar i la Terra, el començament de la vida en el nostre planeta, els homínids, la prehistòria i les primeres civilitzacions... Tot veient que es va concretant, finalment, en un personatge: Abraham, i la seva relació peculiar amb Déu... podem, virtualment és clar (no ho oblidem!), fer un recorregut per la història del poble que neix a redós d'aquest patriarca i més enllà... fins arribar al dia del meu naixement, a la meva pròpia història. No podem obviar, arribats en aquest punt, les sàvies paraules de **J.P. Tosaus**: *De entre la barahúnda de imàgenes que he vist, del immenso proceso de la creación y la historia humana, con seres y especies que aparecen y desaparecen, con oleadas que van y vienen, ella (la Bíblia) emerge como un punto*

firme y, al mismo tiempo, como «resto» de este naufragio gigantesco que es la historia de la humanidad. A la sala que acabamos de recorrer no se entra. Uno nace dentro de ella. Es una sala en crecimiento continuo que nos muestra en su contexto remoto y próximo la historia «exterior» de la Biblia, en cuanto instrumento del diálogo de Dios con la humanidad. Sin esta sala y lo que contiene resulta imposible entender la Biblia y su contenido⁴.

Tot seguit entrem a la **Sala 1**, on ens trobem amb un munt de prestatges i de panells que ens forneixen noves informacions, en aquest cas pel que fa a ***Les tradicions orals i escrites prèvies als llibres bíblics***. Reconèixer-ne l'existència (tot i que sovint els textos antics sols ens han arribat fragmentàriament), ens ajuda a recordar totes les vicissituds que al llarg dels segles han permès d'anar teixint el llibre acabat que ara és per a nosaltres la Bíblia.

Cal tenir presents aquí aquelles tradicions (mites, llegendes, històries d'ancestres...) que eren explicades al voltant del foc en una reunió de tribu o de clan, on s'anava fornint la identitat d'un poble i la seva relació amb Déu. Tradicions per molt temps transmeses sols de boca a orella, dels savis ancians als més joves, de generacions en generacions fins a posar-se per escrit en diferents suports: pedra, metall, argila, paper, pergamí... fins a arribar als nostres còdexs, al llibre tal i com el coneixem avui i a la varietat de suports informàtics i els diferents alfabet emprats. I en aquesta tasca cal pensar en les còpies i els errors possibles dels copistes que aniran fornint el material que tot investigador actual de la Bíblia ha de tenir en compte per a fer una acurada edició crítica dels Llibres Sagrats.

Aquest material ens recorda també l'esforç de personatges com **Julius Wellhausen** (Hameln, 1844 – Gotinga, 1918) qui, comprovant

⁴ *Op. cit.*, pp. 32-33.

l'existència de textos «dobles» (recordeu, per exemple, el que més amunt hem dit dels dos relats de la Creació) i d'altres curiositats textuais es demana el perquè de tot això. **J. Wellhausen** acabarà elaborant el que es coneix com la *hipòtesi documentària* que (avui discutida i complementada per altres mètodes per apropar-se al text sagrat) a grans trets proposa quatre fonts per al Pentateuc (els primers cinc llibres de la nostra Bíblia: Gènesis, Èxode, Levític, Nombres i Deuteronomi), però que no queda pas limitada a aquests cinc llibres.

Aquestes fonts serien: **J** (*Jahvista*, per l'ús que es fa d'aquest nom per nomenar Déu), que els experts situen com un recull de textos fet en temps de Salomó (940 aC); **E** (*Elohista*, per l'ús que es fa també d'aquest nom per nomenar Déu en alguns textos), que trobem especialment en **Gn 20-22** i que els experts creuen que és una font originària del Regne del Nord que, a la caiguda per mans dels assiris el 722 aC, alguns supervivents portaren al Regne del Sud on es recolliren i s'elaboraren; **D** (*Deuteronomista*), que els experts situen en temps del rei Josies de Judà (622 aC) i la reforma religiosa per ell impulsada i **P** (*Sacerdotal*, inicial que prové del mot *Priester*, «sacerdot» en alemany), font elaborada durant l'exili babilònic (597/587 aC).

Això ens recorda també la *hipòtesi de la font Q* per al Nou Testament, concretament pel que fa als *Evangelis Sinòptics* (**Mateu, Marc i Lluc**) en descobrir-se material escrit comú que fa pensar en una font originària de paraules/fets de Jesús (actualment només deduïble dels evangelis que tenim, perquè és una font que no ens ha arribat per escrit) que els evangelistes tingueren a l'abast.

Passem a una altra sala, la **Sala 2**, on ens trobem amb els *Manuscrits dels llibres bíblics i la crítica textual*. Aquesta sala, suggereix l'autor, ens dona la possibilitat d'experimentar el que és trobar-nos amb els manuscrits supervivents dels llibres bíblics.

Hi trobem, però, manuscrits de diversa antiguitat. Uns són **d'abans del s. I aC**, en els quals es poden trobar variacions dels copistes que no afecten el text. D'altres són manuscrits que van **del s. I aC fins al 500 dC**, aproximadament. Aquests textos, pel que fa al text hebreu i arameu de l'Antic Testament, han estat transmesos invariablement amb les mateixes consonants. Només en els manuscrits **posteriors al 500 dC (i fins al 900)**, trobem que el text ja s'ha transmès conjuntament amb una vocalització que també quedarà fixada.

Tot això ens parla d'un procés històric i, ensems, social: aquells textos més o menys isolats, es van posant per escrit i van formant un *corpus* que va sent transmès de generació en generació perquè hi ha un poble que veu en aquests textos no sols la seva història, sinó que, juntament amb aquesta, hi troben la seva identitat com a poble i també la seva experiència de salvació/relació amb la Divinitat; un poble que és conscient que Déu se li ha anat revelant en els fets històrics que ha anat vivint.

A mesura que això va prenent força els textos esdevenen sagrats, dignes de ser recollits, compilats, preservats i transmesos d'una manera que garanteixi la seva fiabilitat i la seva perdurabilitat per a les generacions futures.

Això ha anat fent que aquells llibres, per la seva importància comunitària, s'anessin copiant (i, com és natural, només aquests que tenen un interès tan gran seran els que aniran sobrevivint al pas del temps per la quantitat de còpies que s'hi aniran fent). És d'aquesta manera que han arribat a les nostres mans.

Parlant de manuscrits no podem oblidar dues grans descobertes: una, el 1896, a la *Guenizà*⁵ d'El Caire (Egipte) on es trobaren fragments de llibres bíblics datats els segles VI-VII dC. I durant molt de temps els manuscrits més antics que teníem de la Bíblia hebrea eren aquests, fins que arribà la segona descoberta, el 1947: Qumram. Allà es trobà una immensa biblioteca que empraven els membres de la comunitat. Entre altres molts llibres (regles comunitàries, calendaris, poesia...) hi trobaren també manuscrits dels llibres bíblics (excepte del llibre d'Ester) que van ser datats entre el 150 aC i el 70 dC (data de la caiguda de Jerusalem per les tropes romanes de Títus).

Tot el que hem dit fins ara fa referència als llibres de l'Antic Testament, però del Nou Testament cal dir que tenim moltes còpies en còdex escrits en lletres uncials, minúscules, també leccionaris i fragments variis, la majoria dels quals es poden datar entre els segles IV-V dC. És bo de recordar que avui ens fem de textos clàssics grecs i llatins dels quals ens han arribat còpies que disten més de mil anys de l'original... Pel que fa al Nou Testament estem parlant de còpies que sols disten dels originals uns **200 anys**. Crec que ens en podem refiar!

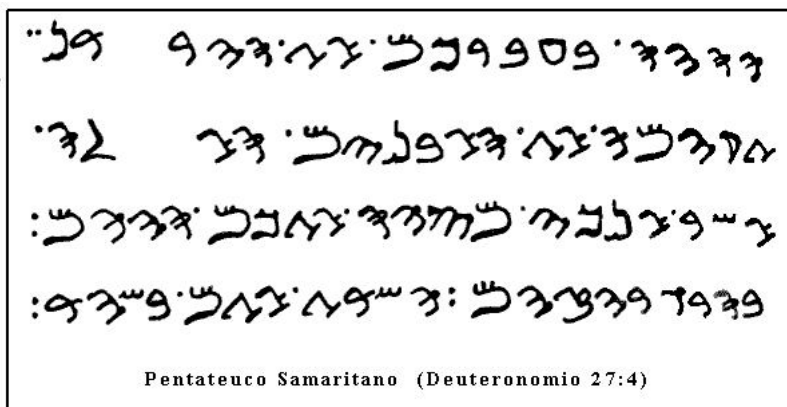
Quan la Bíblia esdevé un text sagrat per a una comunitat determinada, de seguida neixen *les Versions (traduccions) dels llibres bíblics* que és el que trobem en la **Sala 3** del nostre Octògon Sagrat.

El *Pentateuc Samarità*, la versió grega dels *Setanta* (o *La LXX*, com la trobarem sovint nomenada), la versió/traducció aramea o siríaca

⁵ Els textos bíblics escrits en llengua hebrea per a l'ús litúrgic de la sinagoga són escrits en pergamí. Passat el temps, quan aquest es fa malbé, en tenir escrit el Nom de Déu, no es pot destruir de qualsevol manera, seria un sacrilegi. És per això que moltes sinagogues comptaven (i hi compten) amb un lloc (des d'un armari a una habitació pròpia), una mena de «cementiri» per aquests rotlles de pergamí (deteriorats i ja no aptes per a l'ús litúrgic) on el pas del temps els ha d'anar fent inservibles d'una forma natural. Aquest «cementiri» de pergamins rep el nom de *guenizà* («dipòsit» o «lloc per amagar», en hebreu).

coneguda com a *Peshitta*, la traducció llatina feta per sant Jeroni coneguda com la *Vulgata*... són les versions o traduccions antigues que també cal tenir en compte a l'hora de fer una versió crítica actual de la Bíblia, però ja podem suposar que les traduccions no queden tancades a l'antigor, sinó que cal pensar en totes les versions modernes: la Bíblia en alemany que féu Martí Luter (una fita important per al naixement de la llengua alemanya), però també totes les versions que s'han fet a mida que els descobriments arqueològics o de manuscrits han anat sortint a la llum: la Cantera-Iglesias en castellà, la Bíblia de Jerusalem (originàriament en francès, però traduïda a la majoria de llengües modernes, excepte el català), o la Bíblia de Montserrat, la Bernat Metge, la Bíblia Catalana Interconfessional... totes tenen en comú la mateixa cosa: posar a l'abast de la gent, en la llengua de la comunitat receptora, el text sagrat.

La manera en què és rebut aquest text sagrat també marca unes diferències en aquestes traduccions/versions. Per exemple, hem parlat del *Pentateuc Samarità* perquè per aquesta comunitat (avui en dia una comunitat petita però encara activa religiosament a l'Estat d'Israel) reconeix únicament com a text sagrat els tradicionalment coneguts com a *Cinc llibres de Moisès* (el nostre Pentateuc), no reconeixent els altres llibres que el jueus sí reconeixeran com a text sagrat i que formaran el nostre Antic Testament actual.

La diàspora produïda pels diferents conflictes bè·lics a la zona i una creixent comunitat jueva a Alexandria (Egipte) que ja no parla hebreu, sinó grec, donaran pas a la traducció grega coneguda com dels *Setanta* (segons una

1	חֲזַנְתָּא לְבַרְכְּתָא דְּחַדְכִּי . שְׁחִידָא לְבַרְכְּתָא דְּחַדְכִּי . לְבַרְכְּתָא דְּחַדְכִּי .
2	לְבַרְכְּתָא דְּחַדְכִּי . לְבַרְכְּתָא דְּחַדְכִּי . לְבַרְכְּתָא דְּחַדְכִּי . לְבַרְכְּתָא דְּחַדְכִּי .
3	לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא .
4	לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא .
5	לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא .
6.7	לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא .
8	לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא . לְבַרְכְּתָא .

llegenda que trobem a la *Carta d’Aristeas*⁶), si bé aquesta traducció hi afegirà llibres que no trobarem en la versió hebrea canònica posterior i que esdevindran els nostres llibres *deuterocanònics* en les edicions catòliques modernes de les nostres bíblies. O el creixement del cristianisme a Orient donarà peu a la traducció de les Escripures a l’arameu o siríac. Serà la versió coneguda com la *Peshitta* (com la imatge que reproduïm amb els vuit primers versets del capítol primer de l’Evangeli de Joan).

Això ens porta a una altra qüestió: la del **cànon** (paraula grega que significa «regla» o «mesura») que és el nom amb què es coneix al conjunt de llibres que una comunitat determinada reconeixerà com a seus. Ja ho hem vist, per als samaritans «canònics» sols eren els cinc llibres atribuïts a Moisès; per als jueus d’Alexandria (ss. III-II aC) entraven també llibres com Tobit, afegits grecs a llibres hebreus com Ester o Daniel...; per als cristians també seran «canònics» els Evangelis, les cartes de Pau... el que avui coneixem com a Nou Testament.

Certament la formació del cànon, decidir quin text és o no normatiu per a una comunitat no és una cosa fàcil de fer ni a fer-la d’un dia per altre. Com diu el nostre autor: *En determinados momentos, esa conciencia de estar ante una literatura normativa se agudiza,*

⁶ Tenim el text en català i grec a cura de **Frederic Raurell** publicat en la col·lecció «Literatura Intertestamentària. Supplementa» de l’Institut Cambó, Barcelona, 2002.

especialmente en el caso de la Ley (por ejemplo, en tiempos de reformas o de restauración). Parece que ello se produce en momentos en que está en peligro la identidad religiosa de la comunidad (exilio, la destrucción del Templo de Jerusalén) ante la necesidad de distinguir entre judíos y cristianos; en la crisis marcionita y montanista, entre los cristianos). En tales situaciones, la comunidad (judía o cristiana) reacciona afirmando su identidad con las primeras tradiciones, que considera procedentes de Dios, y tomando como punto de referencia una escritura o una tradición oral ya existente.⁷

Hem recorregut ja tres sales i aquestes ens han permès de situar-nos una mica davant la Bíblia. Ja som conscients que aquesta forma part no de qualsevol història (tot i que és la història d'un poble particular, el poble jueu), sinó de la meua història; almenys, en primer lloc, com a part de la història de la Humanitat sencera. Des d'aquesta perspectiva, també el fet de ser part de la història particular d'un poble, hem descobert textos i fonts documentals que s'endinsen en la nit dels temps i també hem mirat de resseguir com s'han transmès o com ha estat possible que hagin arribat a nosaltres. Finalment hem parlat de manuscrits i traduccions, una mica com parlant ja d'un text que ha quedat fixat i que ha estat objecte de transmissió, perquè primer ha estat acollit, aplicat a la vida quotidiana (tant social com religiosa), perquè ha estat viscut i resat. Encara ens resten unes quantes sales per recórrer.

La Bíblia, el text sagrat que tenim a les mans, no ens arriba com un bolet: és la destil·lació i posterior cristal·lització d'un munt de circumstàncies i vivències; tant de les persones protagonistes dels diferents relats, com del text mateix a mesura que les col·leccions esdevenen els llibres acabats.

⁷*Op. cit.*, p. 45.

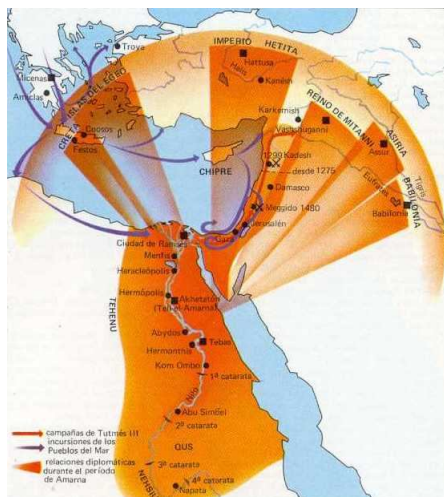
(Assíria o Babilònia, per exemple), mentre que s'entén que la Judà desèrtica només pogués interessar com a lloc de control, lloc estratègic militar.

No sols el que en general coneixem com a Palestina, sinó tot el territori conegut normalment amb el nom de «Creixent Fèrtil» era un lloc intens de comerç que qualsevol potència del moment volia controlar. I Canaan, Israel, Judà, Palestina... (diferents noms per nomenar la mateixa estreta zona de terra en diferents èpoques) era

Les properes sales que anem a recórrer virtualment en són una mostra. Comencem per la **Sala 4**, la dedicada al *Context geogràfic, històric i literari de la Bíblia*. No hi ha res com haver estat un privilegiat i haver tingut l'oportunitat de passar uns mesos a Terra Santa per descobrir l'originalitat de la seva orografia. La gent va de Dan (al nord de l'actual Estat d'Israel) a Jerusalem (al sud) per adonar-se que, tot i desplaçar-se en direcció nord-sud (baixar, en diríem nosaltres), en realitat «pugem», perquè la Ciutat Santa és damunt una muntanya a uns 750 metres sobre el nivell del mar. El riu Jordà (Yarden, en l'hebreu) és el riu «que baixa» (prové de l'arrel hebrea *yrđ*: «baixar»), perquè neix a les muntanyes del nord per anar a morir al Mar Mort, al sud del país, una depressió natural que es troba a 423 metres sota el nivell del mar. La Galilea verda i fèrtil és fàcil de veure com un territori interessant a conquerir pels imperis del moment

al bell mig. I la Bíblia neix aquí amb el que això suposa també a nivell literari d'intercanvi cultural, de dependències i/o d'influències (a la imatge l'extensió de l'Imperi Nou Egipci per Tutmosis III, mort el 1425 aC).

Poder donar un cop d'ull als mapes de la zona en diferents èpoques (per exemple les dels grans imperis, fàcilment consultables en qualsevol atlas històric) ens poden ajudar a pensar en el patiment (no sols del poble jueu, sinó de tots els pobles i cultures en joc) per les guerres, la destrucció, els desplaçaments massius de població...; pobles que evocuen, a la vegada, llengües (egipci, sumeri, accadi, grec, persa, llatí, fenici, copte, eblaïta, siríac..., que es donen en una mateixa zona o que són substituïdes unes per altres depenent del conqueridor de torn) i cultures diverses, amb els seus mites, les seves narracions, que deixaran també la seva petjada en la nostra Bíblia (per exemple, el relat del diluvi que, narrat un xic diferent, trobem ja en l'*Epopeia de Guilgameix*, molt més antiga que el nostre relat bíblic).

Que la Bíblia no és quelcom que surt com un bolet, com dèiem abans, i que en el seu interior trobem narracions on apareixen també fets històrics que no són cap invenció, ha estat possible de comprovar-se mercès a literatura paral·lela extra bíblica (que es troba fora de la Bíblia) com ara la *inscripció de Tutmosis III* al Karnak (s. XV aC) on es fa referència a la batalla de Megguido, les *cartes de Tel El-Amarna* (s. XIV aC), l'*estela de Mernefta* (s. XIII aC) on apareix també la primera referència al poble d'Israel encara com un col·lectiu de gent (no amb un terme que indiqui poble), l'*estela de Meixa* (s. IX aC) on apareix la menció d'Omrí com a rei d'Israel, per posar sols alguns exemples que el mateix **J.P. Tosaus** ens comparteix.

Sortim d'una sala i entrem en una altra, la **Sala 5**, dedicada exclusivament a la nomenada *Literatura parabíblica*. ¿De quin tipus de literatura estem parlant? Doncs ho podríem resumir en dos grans grups de textos: aquells que s'han anat desenvolupant en paral·lel a la literatura bíblica i aquells que han sorgit, precisament, com a explicació o desenvolupament de temes bíblics. Parlem de textos en hebreu, arameu, grec (principalment) però també alguns en altres llengües (latí, copte...). Dintre d'aquests llibres podem encabir aquells que els catòlics anomenem *apòcrifs* o, el protestants, *pseudoepígrafs* (ells reserven el mot «apòcrif» per als llibres que en les nostres bibles apareixen com a *Deuterocanònics*). Hi ha un munt de textos apòcrifs de l'Antic Testament (que no han acabat de formar part del cànon de la Bíblia hebrea). Però també n'hi ha del Nou Testament.

Mirant de fer un resum, els llibres principals d'aquest tipus de literatura parabíblica serien:

- **Qumram (s. II aC i I dC)**. Els textos més importants són: regles, interpretacions bíbliques i textos poètics i litúrgics.
- **Literatura Targúmica** (traduccions aramees del text bíblic que tenen el seu origen a l'època persa –ca. S. V aC– i que, originàriament, es transmetien per tradició oral):
 1. **Targum del Pentateuc:** a) *Palestinenc* (Pseudo-Jonathan; Fragmentari; Fragments d'El Caire; Neophyti I); b) *Babiloni* (Onquelos)
 2. **Targum dels Profetes**
 3. **Targum dels Escrits**
- **Literatura rabínica (hallakhah/haggadah)**
 1. **Midraix:** a) *Tannaïtes* (s. I i II dC): i) Mekiltà de R. Yismael (Ex 12-23); ii) Sifrà (Lv); iii) Sifré Nombres (5-36); iv) Sifré Deuteronomi (12-24); b) *Homilètics:* i) Pesikta de Rab Kahana (lectures de festes i onze dissabtes especials); ii) Pesikta Rabbati (altre col·lecció); iii) Tanhuma (homilies sobre el Pentateuc)

2. **Mixnà (repetició)**: s. II dC (+ **Tosefta** «afegit») + **Guemarà** («complement»): **a)** *Jerusalmit* (parcial) i **b)** *Babli* (complet)

3. **Talmud (Mixnà + Guemarà)**: **a)** *Jerusalmit* (segona meitat s. IV dC) i **b)** *Babli* (finals s. VI dC)1.

- **Apòcrifs del NT (Evangelis)**: **1)** Evangelis sobre ensenyaments de Jesús; **2)** Evangelis «ficció» (miren d'explicar el que els canònics no diuen, com ara els *Evangelis de la Infància de Jesús*); **3)** Evangelis gnòstics (*Evangeli de Tomàs*, s. III dC; *Evangeli de la Veritat*, s. II dC; *Evangeli de Felip* o *Evangeli de Judes*...).

Sobre els Evangelis apòcrifs el nostre autor ens comenta: *Su contribución artística no es despreciable: las huellas de los evangelios y los apocalipsis apócrifos pueden rastrearse en muchos Padres orientales y en la literatura y el arte medievales. Pero su valor es el de elemento cultural, no el de transmisor de la fe.*⁸

Però, arribats a aquest punt, ens toca parlar del perquè uns textos són reconeguts com a *inspirats* i què volem dir quan s'empra aquest mot.

Primer ens cal dir que el concepte d'*inspiració* no és aliè a la Bíblia mateixa. L'Antic Testament ho reconeix de part del mateix l'Antic Testament. Només caldrà donar un cop d'ull als textos següents: Ex 24,3-4.7 = Dt 4,2; 13,1 (Llei); Jr 36; Ez 2,3-3,11 (profetes); els savis [cfr. 1 Mac 12,4; 2 Mac 2,13; 8,23; també 2 Mac 15,18 i el pròleg de Sir (activitat humana)].

Però també trobem textos del Nou Testament que fan el mateix en referir-se a l'Antic Testament: *Sobre l'autoritat divina*: Mt 4,4-10; Jn 5,39; 10,35; 2 Tm 3,16; 2 Pe 1,20-21; 2,15-16. *Sobre l'autoritat humana*: Mt 1,22ss; Mc 12,36ss.

⁸ *Op. cit.*, p. 60.

No havent-hi prou amb això, hi ha també textos del Nou Testament que fan el mateix amb textos que es troben en el seu interior: *La Paraula de Jesús = Paraula de YHWH*: Jn 1,14; He 1,12; *Tradició sagrada*: 1 Te 2,13; 2 Te 2,15; 1 Tm 1,18; també 2 Pe 3,14-16 = Ap 22,18-19 (Dt 4,2; 13,1).

Pel que fa al mateix tema de la inspiració cal donar un pas més en la història i trobem el que opinaven els Pares de l'Església (pels qui tant Déu com l'home són autors de l'Escriptura). Aquesta doble autoria intentaven explicar-la de formes diferents:

- a) L'escriptor sagrat com a «instrument» de Déu (perill: home vist com a agent passiu);
- b) Inspiració com a «dictat» (perill: home mer «amanuense» de la Divinitat);
- c) Els textos inspirats com a «carta» o «missatge» de Déu. L'home rep el missatge com un ambaixador, d'aquesta manera rep la llibertat per exposar el missatge de la forma més convenient;
- d) La imatge de l'«autor» (però no vol dir que Déu sigui l'autor literari de la Bíblia).

Quan la Teologia va evolucionant mira d'explicar-ho de la manera més clara possible; així trobem dos grans tradicions:

- **L'Escolàstica**: La inspiració consisteix en el fet que Déu, com agent o causa principal, mou sobrenaturalment l'ésser humà perquè, com agent instrumental viu, concebi el llibre, es decideixi a escriure'l i de fet l'escriui. [D'aquesta manera l'Esperit Sant influeix sobre les facultats humanes: la ment rep la il·luminació; la voluntat, moció; els sentits, assistència].
- **El Magisteri (Vaticà II)**: *Dei Verbum 11* (**no defineix, descriu**, el que és la inspiració)

Per fer una síntesi, millor que prenguem les paraules de **J.P. Tosaus**: *La inspiración se extiende: a todas las facultades del hagiógrafo (fantasía, sensibilidad, inconsciente, sentidos...); a todo el contenido de la obra (tanto en su contenido como en su formulación); a todas las personas que contribuyen a la formación del escrito (no sólo al redactor final, sino a cuantos han vivido la intuición y a todos cuantos la han expresado literariamente, en forma oral o escrita, hasta el último amanuense que escribe al dictado del autor inspirado)*⁹.

Serà aquesta inspiració la que fa que els jueus anomenin la Bíblia com El llibre que toca les mans. Aquesta definició té en compte la idea jueva de santedat i la puresa intrínseca que comporta per a poder accedir a aquest àmbit sagrat. En tocar la Bíblia estem tocant aquest àmbit sagrat, estem accedint al lloc on Déu ens crida a la seva Presència. I, en els textos del Nou Testament, entenem que aquesta santedat de les Escriures no ens aparta gens de la vida; de fet, és en la vida de cada dia on es fa present Déu, com diu J.P. Tosaus: Es en nuestra vida donde se hace presente Dios, con su palabra santa, para hacernos santos.

⁹ *Op. cit.*, p. 65. Però no voldria obviar un text, un xic llarg (per això ho afegeixo en nota), que és l'apunt que el nostre autor dóna per capir el que ell anomena **Perfil vital de un autor inspirado** i que fa així: *Tras exponer brevemente la «teoría» sobre la inspiración, no vendrá mal hablar también un poco de la «vida» de las personas inspiradas. No se trata de hacer su biografía, sino de trazar su «perfil vital»; es decir, las características fundamentales que comparten en su vida precisamente por su condición de autores inspirados.*

El autor inspirado es engendrado a la fe en el seno de una comunidad creyente. Su iniciación religiosa le permite en un momento dado trasponer el umbral de la sala 0 y llegar al centro del octógono sagrado. Allí se encuentra con la presencia de Dios en lo íntimo de su persona y, de manera especial, en la palabra divina, oral y escrita.

Arribats a aquest punt, un advertiment de l'autor que farem bé de gravar dins el nostre cor: *La Biblia no es principalmente ciencia, no basta con estudiarla. Hemos visto que, salvo la sala 0, las salas del octógono que hemos visitado (y también las que nos quedan por visitar) se comunican entre sí directamente. Esto es una ventaja indudable, pero entraña un peligro: que andemos de sala en sala girando en torno al recinto central sin volver a entrar nunca en él, que aprendamos mucho sobre la Biblia sin abrirle el corazón...*¹⁰

Su vida va quedando impregnada y estructurada por la fe. Medios privilegiados de este proceso son: la lectura y estudio de las palabras de Dios conservadas en la comunidad; la meditación y contemplación de los hechos y las palabras de Dios en la historia y en medio de la propia vida; y el diálogo apasionado con Dios en la oración, oración que parte siempre de su realidad personal y comunitaria.

Con todo ello, el futuro autor inspirado va adquiriendo una visión de fe cada vez más aguda y perspicaz. Su progresiva asimilación de los hechos y palabras divinos le permite ver «desde Dios» todas las cosas: la relación entre Dios y el pueblo, y entre el pueblo y el resto de la humanidad; el bien y el mal; la vida y el mundo.

Poco a poco va tomando cuerpo en él la suave convicción de que ha de servir a la comunidad de fe poniendo por escrito su visión de fe. En esta actividad pone en juego todas sus capacidades: las que le brinda su preparación remota (su formación y su cultura, su experiencia y conocimientos de la vida, su vivencia religiosa...) y las que moviliza para llevar a cabo la preparación próxima (es decir, decidir qué ha de escribir, cómo escribirlo y en qué orden).

Finalmente emprende la tarea efectiva de componer su obra, obra que, como su misma vida de fe, va a tener una dimensión comunitaria irrenunciable: recibirá su sentido de la comunidad, será acogida y utilizada por ella y, en numerosas ocasiones, será prolongada, revisada y complementada por otros miembros de esa misma comunidad.

El Espíritu Santo acompaña todo este proceso, de manera especial las últimas fases. El autor no es en ningún momento consciente de estar inspirado en el sentido «técnico» de la palabra, pero sí sabe o barrunta que Dios hace su obra a través de él y de lo que ha escrito. (pp. 66-67).

¹⁰ *Op. cit.*, p. 68

I així, ara que ens trobem amb el cor obert, quan la Bíblia ja no és per a nosaltres un mer llibre antic, ni tampoc un armari ple de restes arqueològiques, quan intuïm que és un llibre per mitjà del qual Algú s'adreça a nosaltres amb paraules de vida, és quan podem entrar confiadament a la **Sala 6** i entendre allò que hi trobarem: *Comentaris i interpretació, mètodes i hermenèutica*.

En aquesta sala virtual trobarem tots el comentaris que sobre un o diferents llibres de l'Escltura s'han anat fent: des de comentaris exegètics a llibres de l'Antic Testament (que, fragmentaris, ja trobem en els manuscrits descoberts a les coves de Qumram), passant pels dels Pares de l'Església, els dels «pares» de la Reforma protestant, fins arribar als comentaris moderns. Des dels «Principis» d'Orígenes, passant per Schleiermacher, el 1 i 2 Heidegger fins a arribar a l'hermenèutica moderna. Tot plegat: ens trobem davant la proposta de posar-nos en *diàleg amb el text bíblic*.

El nostre autor, però, proposa la Bíblia com un símbol al cub. ¿Què significa això? Que la Bíblia reuneix en si mateixa un triple simbolisme que exigeix contemplació i interpretació, car és PARAULA ESCRITA SOBRE DÉU.

I **J.P. Tosaus** mira de treure conclusions de cada mot d'aquesta afirmació: **Paraula:** Tota veritat es pot dir, però tots sabem que hi ha realitats inefables i les paraules de la Bíblia simbolitzen realitats; **Escrita:** segon pas d'abstracció, perquè els sons han esdevingut uns signes que han de ser interpretats de manera que qui no llegeix queda fora de la comprensió o a expenses que algú li llegeixi o li interpreti el text; **sobre Déu:** ¿Com es pot parlar de Déu emprant les nostres realitats terrenes, les nostres paraules humanes, els nostres signes d'escltura? ¿Són els símbols una manera apropiada de parlar de Déu? Tota una tradició, des del Pseudo-Dionís fins a Tomàs d'Aquino, ens diu que serà precisament el símbol el llenguatge més adequat per a parlar de Déu, perquè ens

apropa a Ell, però a la vegada ens posa a una distància prudencial davant el Misteri. El símbol ens ajuda a no tancar Déu dins les nostres idees limitades!

De sempre la Tradició també ha vist que no en tenim prou, donat que reconeixem la Bíblia com a paraula *de i sobre Déu*, amb un apropament, una lectura, que sigui només *literal* de l'Esriptura. Per això ja els antics parlaven, amb un adagi llatí, dels quatre sentits de l'Esriptura:

*LITTERA GESTA DOCET, QUID CREDAS ALLEGORIA.
MORALIS QUID AGAS, QUO TENDAS ANAGOGIA.*

Que lliurement podríem traduir:

La lletra mostra els fets,
el que has de creure, l'al·legoria.
El sentit moral, el que has de fer,
vers on has de tendir, l'anagogia.

La manera d'apropar-se a l'Esriptura ha quedat també consagrada en el Document *Dei Verbum* (concretament el número 12¹¹), del Vaticà II i documents posteriors (com ara el de la Pontifícia Comissió Bíblica

¹¹ El reproduïm sencer pel seu valor paradigmàtic (*Concili Ecumènic Vaticà II. Constitucions. Decrets. Declaracions*, Claret, Barcelona, 1993): *Com que Déu en la Sagrada Esriptura ha parlat per mitjà d'homes de forma humana, a fi de copsar allò que Ell ens ha volgut comunicar, l'interpret de la Sagrada Esriptura ha d'esbrinar amb atenció allò que els hagiògrafs realment volgueren significar i Déu decidí manifestar per mitjà de llurs paraules.*

A fi de descobrir la intenció dels hagiògrafs cal tenir presents, entre d'altres coses, també els gèneres literaris.

La veritat, en efecte, és proposada i expressada d'una manera o d'una altra en textos diversament històrics o profètics o poètics o en altres maneres de parlar. Cal,

titulat *La interpretació de la Bíblia en l'Església*¹²). Aquests principis del Vaticà II podríem resumir-los així:

1. La lectura i interpretació de l'Esriptura s'ha de fer «amb el mateix Esperit amb què fou escrita».
2. Contingut i unitat de tota l'Esriptura.
3. Tradició viva de tota l'Església.
4. Analogia de la fe.

Val la pena recordar que aquest Esperit que inspirà les Esriptures és el mateix Esperit que va omplir Jesús i que rau en l'interior de tot cristià. Per tant comptem amb un bon guia a l'hora de llegir i interpretar la Sagrada Esriptura; un guia a qui hem de saber escoltar el que ens vols dir i, per això, caldrà posar-hi tots els mitjans disponibles.

certament, que l'intèrpret esbrini el sentit que en circumstàncies determinades l'hagiògraf, atesa la situació del seu temps i de la seva cultura, intentà d'expressar i va expressar valent-se de gèneres literaris emprats en aquell temps. Car a fi d'entendre correctament allò que l'autor sagrat volgué afirmar per escrit, cal fixar-se bé tant en les acostumades formes indígenes de sentir, de dir o de narrar vigents en temps de l'hagiògraf, com en aquelles que sovint hom acostumava a usar aleshores en el mutu tracte entre la gent.

Però, com que la Sagrada Esriptura també ha d'ésser llegida i interpretada amb el mateix Esperit amb què fou escrita, a fi de deduir com cal el sentit dels textos sagrats no és pas menys necessari de considerar amb diligència el contingut i la unitat de tota l'Esriptura, tenint en compte tota la Tradició viva de l'Església i l'analogia de la fe. En canvi, d'acord amb aquestes regles, pertoca als exegetes d'esforçar-se a entendre i a exposar amb més profunditat el sentit de la Sagrada Esriptura a fi que vagi madurant el judici de l'Església, com mitjançant un estudi preparatori. Car totes aquestes coses relatives a la manera d'interpretar l'Esriptura són en darrera instància sotmeses al judici de l'Església, que compleix el manament i l'encàrrec diví de conservar i d'interpretar la paraula de Déu.

¹² Publicat a Editorial Claret, dins la col·lecció Paràbola, núm. 7, Barcelona, 1994.

Però **J.P. Tosaus** proposa també uns nous criteris hermenèutics o d'interpretació basats en els tres principis que monsenyor Edelby¹³, bisbe oriental i pare conciliar, formulà així:

Primer principi. «No es pot separar la missió de l'Esperit Sant de la missió del Verb fet carn. Aquest és el primer principi de tota interpretació de l'Escriptura». Per això la seva proposta és que «la fi de l'exegesi cristiana és la intel·ligència espiritual de les Escriptures a la llum de Crist ressuscitat, conforme a l'exemple del Senyor, qui va iniciar els apòstols en aquest tipus d'intel·ligència (cfr. Lc 24)».

Segon principi. Cal concebre l'Escriptura com «una realitat litúrgica i profètica». Fent-ho així, veurem la Bíblia més com «una proclamació, que com un llibre; el testimoni de l'Esperit Sant sobre l'esdeveniment de Crist, el moment privilegiat del qual és la litúrgia eucarística». I afegeix que, segons la tradició oriental, l'Escriptura és «la consagració de la història de la salvació sota les espècies de paraula humana». Així, de la mateixa manera que la realitat de Crist no és possible sense la carn de Maria i l'acció de l'Esperit Sant, i de la mateixa manera que l'Eucaristia no ho és sense el pa i el vi i l'acció de l'Esperit Sant, tampoc la Bíblia no és paraula viva només per ser llibre, sinó per la força vivificant de l'Esperit.

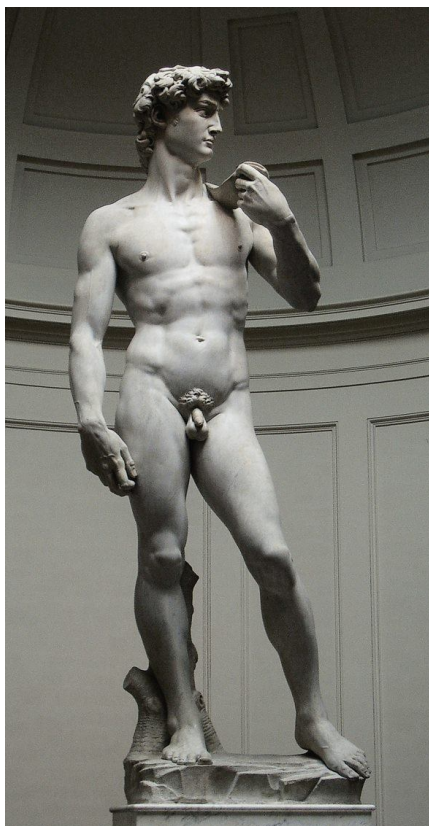
Tercer principi. De la mateixa manera que la consagració eucarística es realitza per les paraules del sacerdot i per l'epiclesi (invocació de l'Esperit Sant), quelcom semblant passa amb l'Escriptura. Perquè la paraula escrita sigui Paraula viva de Déu cal una epiclesi i ho formula d'aquesta manera: «La Tradició Santa és l'epiclesi de la Història de la Salvació, la teofania de l'Esperit Sant, sense la qual la història és incompatible, i l'Escriptura, lletra morta». En resum: tota l'Escriptura neix d'una sola «economia» o designi salvífic: la que té com a únic mitjancer Crist i participa de l'única vida que ens dona l'Esperit.

¹³ *Op. cit.*, pp. 78-79.

Finalment, com a aventurers, entrem en la darrera sala, la **Sala 7**, on trobarem *Els efectes de la Bíblia a la literatura, l'art, el pensament*. Que no han estat pocs ni de poca qualitat!

És aquesta una sala immensa, on les imatges suggerides pels relats bíblics no queden limitades a obres realitzades només per autors cristians (pensant en la pintura, l'escultura...), sinó pels mateixos autors jueus de totes les edats (penso en un Chagall, per exemple). I la influència de la Bíblia, naturalment, no queda reduïda només a la pintura, sinó que ha influenciat l'escultura, la literatura, la música, el cinema, l'arquitectura, el pensament i l'espiritualitat (en les imatges el famós *David* de Miquel Àngel i la reproducció en un mur de la vergonya a Palestina d'un detall de *La Creació* també de Miquel Àngel, molt suggerent).

Pel que fa al pensament (ens ho remarca el mateix **J.P. Tosaus**) recordar, per exemple, que és per això que entenem una estructura històrica lineal de començament, medi i fi; o també la figura d'un salvador, encara que sigui difícil d'entendre, però prou observable en el final feliç de tantes obres (certament, ¿ens hem preguntat alguna vegada per què les històries *han d'acabar bé?*). Però també el capitalisme modern és fruit d'una interpretació calvinista antiga, en què la riquesa era vista com a prova de l'elecció per a la salvació.

Fet aquest recorregut només recordar unes paraules de **F. Nietzsche** que el mateix **J.P. Tosaus** proposa com a colofó final: *Si la buena nueva de vuestra Biblia estuviese grabada también sobre vuestro rostro, no necesitaríais insistir tan obstinadamente para que los demás crean en la autoridad de este libro: vuestras obras y vuestras acciones harían casi superflua la Biblia, porque vosotros mismos deberíais constituir la Biblia nueva.*

Certament, l'Octògon Sagrat és, podríem dir-ho, la nostra vida entera, particular, concreta, però enllaçada en la vida i la història de tota la Humanitat. El centre, amb la Bíblia oberta, pot ser la figura del nostre cor o d'allò més pregon del nostre ésser, allà on ens trobem amb Déu i amb nosaltres mateixos. Les diferents sales han de ser el nostre ajut per copsar què és el que Déu ha anat revelant a la Humanitat i també les eines per poder capir aquest diàleg que Déu està entossudint a fer amb cadascú de nosaltres d'una manera particular i única. Tant de bo que, d'aquest diàleg, no sols les mans surtin «tacades», sinó tota la nostra vida traspuï i esdevingui una *bíblia* un lloc on els altres puguin llegir també com Déu els estima. ¿Tindrem por d'endinsar-nos dins aquesta aventura?